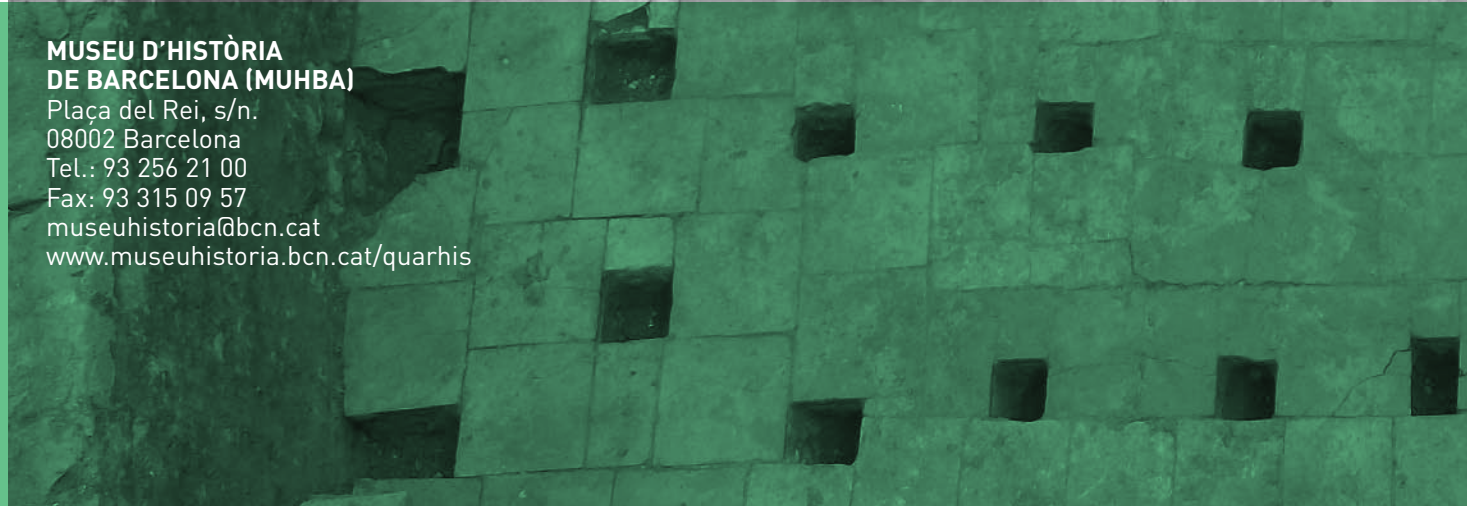

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
MUHBA

quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2015 · N.11 · ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

 **Ajuntament
de Barcelona**

Editor:

Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:

Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:

Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:

Vanesa Triay

Consell de redacció:

Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:

Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

Control gràfic:

Emili Revilla

Disseny gràfic:

PFP
[Quim Pintó,
Montse Fabregat]

Realització:

Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:

Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:

José Luis Biel-MMB
i Noemí Nebot Pich

ISSN

1699-793X

Dipòsit legal

B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**

Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA
I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE
BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2015·NÚM.11·ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-11 PRESENTACIÓ. OBERTURA DE CAMP

JOAN ROCA I ALBERT

12-13 EDITORIAL

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

ENTERRAR-SE AL DAVANT DEL MAR

16-64 LES NECRÒPOLIS DE LES DRASSANES REIALS DE BARCELONA (SEGLES I-VII)

ESTEVE NADAL ROMA

51 ANNEX 1. Llits funeraris d'os dels segles I i II dC

ESTEVE NADAL ROMA I ISABEL PELLEJERO USÓN

59 ANNEX 2. Estudi arqueobotànic de la necròpolis de les Drassanes Reials

RAQUEL PIQUÉ I HUERTA I MARC FERRÉ I TRÍAS

66-78 LA POBLACIÓ ROMANA A *BARCINO* A TRAVÉS DEL JACIMENT DE LES DRASSANES.

DADES ANTROPOLÒGIQUES, DEMOGRÀFIQUES I CULTURALS

M. EULÀLIA SUBIRÀ I DE GALDÀCANO

NOTES I ESTUDIS

82-96 EVIDÈNCIES ARQUEOLÒGIQUES DE LES COMUNITATS HUMANES

EN LA TRANSICIÓ DEL III AL II MIL·LENNI CAL BC AL PLA DE BARCELONA

ANNA GÓMEZ BACH I ANNA BORDAS TISSIER I SERGIO ARROYO BORRAZ I JOSEFA HUERTAS

ARROYO I JORDI AGUELO MAS I ALBERT VELASCO ARTIGUES I JAVIER GONZÁLEZ MUÑOZ I

JORDI NADAL LORENZO I MARIA SAÑA SEGUÍ I MIQUEL MOLIST MONTAÑA

98-124 ELS JACIMENTS DE L'ESTACIÓ DE LA LAV A LA SAGRERA I EL DE L'HOSPITAL

DE LA SANTA CREU I SANT PAU: APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DE L'EVOLUCIÓ

DEL POBLAMENT RURAL D'ÈPOCA IBÈRICA AL PLA DE BARCELONA

ISABEL PEREIRA HERNÁNDEZ I CONXITA FERRER ÀLVAREZ I FRANCESC ANTEQUERA DEVESA

126-146 NOVETATS SOBRE EL FÒRUM DE *BARCINO*: LA CÚRIA I ALTRES EDIFICIS PÚBLICS

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

148-162 EL CONSUM DE TABAC ENTRE ELS PESCADORS D'ÈPOCA MODERNA.

NOVES DADES RELATIVES AL CONJUNT DE PIPES DE CERÀMICA TROBADES A BARCELONA

MIKEL SOBERÓN RODRÍGUEZ

164-182 LA CÉRAMIQUE CATALANE DU XVe AU XVIIe SIÈCLE EN PROVENCE ORIENTALE.

RELECTURE ET NOUVEAUX APPORTS DES CONTEXTES MARITIMES.

GAËLLE DIEULEFET

184-199 LA BOTIGA DE JOSEP BARBA: UN TERRISSER A LA BARCELONA DEL SEGLE XVIII

NOEMÍ NEBOT PICH

NOTICIARI

202-204 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

205-206 PLA *BARCINO*. LA MURALLA ROMANA ENTRE LES TORRES 27 I 28. RESULTATS ARQUEOLÒGICS

207-209 PLA *BARCINO*. LA BASÍLICA DELS SANTS MÁRTIRS JUST I PASTOR:

LA CIUTAT CRISTIANA I VISIGODA

210 LA RECUPERACIÓ DE LES PINTURES MURALS ROMANES DE LA *DOMUS* DEL CARRER D'AVINYÓ, 15

211-213 TÈCNiques CONSTRUCTIVES I ARQUITECTURA DEL PODER AL NORD-EST DE LA

TARRACONENSE. METODOLOGIA DE REPRESENTACIÓ I PARÀMETRES ANALÍTICS

PER A LA COMPRESIÓ DELS PROCESSOS EVOLUTIUS ENTRE L'ALT IMPERI

I L'ANTIGUITAT TARDANA. ACTIVITAT DUTA A TERME EL 2013-2104.

214 CONVENI AMB LA UNIVERSITAT DE BARCELONA PER A L'EXCAVACIÓ DELS JARDINS

DE VICTORIA DE LOS ÁNGELES

215-217 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

219-226 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

227-234 ENGLISH TEXT. SUMMARY

235-242 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

243-247 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTES I ESTUDIS

**EL CONSUM DE TABAC ENTRE ELS PESCADORS D'ÈPOCA MODERNA.
NOVES DADES RELATIVES AL CONJUNT DE PIPES DE CERÀMICA TROBADES
A BARCELONA**

El consum de tabac, lluny de ser una qüestió anecdòtica, presenta una notable profunditat i complexitat històrica que altres historiadors ja han posat de manifest. Des del punt de vista material, l'evidència més clara d'aquest consum és la que representen les pipes. El seu estudi permet

convertir-les en importants elements de datació, però sobretot en una mostra de la difusió del consum dels nous productes transoceànics i en un indicador secundari de l'orientació de les principals xarxes de comerç. El conjunt presentat correspon, a més, a un context socialment molt acotat,

com és l'originat a les barraques de pescadors situades a la platja de la ciutat durant l'època moderna.

Paraules clau: pipes de tabac, consum de tabac, barraques de pescadors.

**EL CONSUMO DE TABACO ENTRE LOS PESCADORES DE ÉPOCA MODERNA.
NUEVOS DATOS RELATIVOS AL CONJUNTO DE PIPAS DE CERÁMICA HALLADAS
EN BARCELONA**

Lejos de ser una cuestión anecdótica, el consumo de tabaco presenta una notable profundidad y una complejidad histórica que otros historiadores ya han puesto de manifiesto. Desde el punto de vista material, la evidencia más clara de este consumo es la que presentan las pipas. Su estudio permite

convertirlas en elementos de datación importantes, pero sobre todo en una muestra de la difusión del consumo de los nuevos productos transoceánicos y en un indicador secundario de la orientación de las principales redes de comercio. El conjunto presentado corresponde, además, a un contexto

socialmente muy acotado, el originado en las barracas de pescadores situadas en la playa de la ciudad durante la época moderna.

Palabras clave: pipas de tabaco, consumo de tabaco, barracas de pescadores.

**TOBACCO CONSUMPTION AMONG FISHERMEN IN THE MODERN ERA.
NEW DATA ON THE CERAMIC PIPES FOUND IN BARCELONA**

Tobacco consumption, far from an anecdotal subject, has notable historical depth and complexity that other historians have made clear. From the material point of view, the clearest evidence of this consumption is represented by pipes. Their study makes them important dating

elements, but in particular as evidence of the spread of consumption of new transoceanic products and a secondary guiding indicator of the main trading networks. The pipes presented also correspond to a highly socially limited framework; that of the fishermen's shack

located on the beach of the city in the modern era.

Key words: tobacco pipes, tobacco consumption, fishermen's shack.

**LA CONSOMMATION DE TABAC CHEZ LES PÊCHEURS DE L'ÉPOQUE MODERNE.
NOUVELLES DONNÉES RELATIVES À L'ENSEMBLE DES PIPES EN CÉRAMIQUES
TROUVÉES À BARCELONE**

La consommation de tabac, loin d'être une question anecdotique, présente une notable profondeur et complexité historique relevées par d'autres historiens. Du point de vue matériel, la principale évidence de cette consommation est celle des pipes. Leur étude permet d'en faire

d'importants éléments de datation, surtout en tant que démonstration de la diffusion de la consommation des nouveaux produits transocéaniques et comme indicateur secondaire de l'orientation des principaux réseaux de commerce. En outre, l'ensemble présenté correspond à un contexte

socialement très limité aux baraques de pêcheurs situées sur la plage de la ville au cours de l'époque moderne.

Mots clé : pipes à tabac, consommation de tabac, baraques de pêcheurs.

L'estudi sistemàtic de les pipes amb mètode arqueològic a Barcelona es va iniciar arran de les excavacions de l'antic mercat del Born, on la troballa en gran quantitat d'aquest tipus de peces, les va convertir en un dels elements més coneguts i més recognoscibles dels contextos materials d'època moderna¹. Aquesta tasca va cristal·litzar en el número 4 d'aquesta mateixa revista, amb el treball de Júlia Beltrán de Heredia i Núria Miró (2008) sobre les pipes de caolí, angleses i holandeses. A més de la diversitat i quantitat, l'article esmentat posà en relleu la capacitat de les pipes, o més concretament dels segells o marques de les pipes com a elements de datació en ocasions summament afinats, així com la manifestació palpable de l'arrelament de l'ús del tabac de fumar entre els barcelonins del segle XVII, tal i com altres estudiosos ja havien documentat (Garcia Espuche, 2005: 275 i s.).

Un article posterior, de les mateixes autores juntament amb qui això escriu, tractà sobre les pipes d'argila no caolínica amb un abast cronològic superior i amb tota la ciutat de Barcelona com a referència (Beltrán de Heredia, Miró, Soberón, 2012 i 2013). A partir d'aquest article, les pipes no només es consolidaven com a bons fòssils guies, sinó que a més traslladaven al registre arqueològic temes de gran abast com els canvis de part dels eixos comercials entre els segles XVII i XVIII.

L'objectiu d'aquest article és en certa manera doble. D'una banda es pretén ampliar i aprofundir en els tipus ja coneguts, com per exemple les produccions locals, però també obrir el camp amb noves troballes interessants especialment per la seva datació. D'una altra, les característiques del context de les peces fa que sigui inexcusable obviar les consideracions de tipus social que se'n desprenen, especialment les referides a l'adopció i consum dels nous productes com el tabac entre les classes populars. El context de referència i d'on provenen els materials és el conjunt de vint-i-cinc barraques de pescadors d'època moderna, excavades entre 2011 i 2012².

1. El context social de les barraques de pescadors

El concepte *barraca* a la Barcelona moderna era una realitat més habitual del que hom podria pensar. Existien barraques de propietat municipal a la pedrera de Montjuïc, barraques construïdes als portals de les muralles durant els episodis epidèmics, a les obres del moll, barraques per a l'emmagatzematge de vi i oli, per a la venda d'atuell al portal de Mar... i finalment barraques de pescadors. Aquesta disparitat d'usos amaga també algunes semblances. Potser la fonamental és la relació entre aquestes construccions i els diferents oficis o corporacions ciutadanes. És a dir, lluny de respondre a fenòmens de marginalitat o exclusió, en primera instància les barraques són subsidiàries de l'activitat urbana, normalment vinculades al treball però també a l'exercici administratiu del municipi.

Les barraques de pescadors responen doncs a aquestes premisses. Es troben vinculades a la confraria de Sant Pere dels pescadors i regides en major o menor mesura per les ordinacions del Consell de Cent, el qual a mesura que avanci el temps anirà acotant cada cop més el conjunt normatiu.

L'origen d'aquestes barraques no és del tot clar. Si bé hi ha precedents des d'època medieval, en el cas present, a prop del futur pla de Palau, tot sembla indicar que devien començar a aparèixer durant els anys centrals del segle XVI, sense ocupar tot l'espai i en resposta a, com a mínim, tres fets. En primer lloc, el tancament de la muralla de mar havia inutilitzat el seguit de portes de què la muralla medieval disposava a tocar del barri de Ribera. En segon lloc, la consolidació definitiva del sorral que s'havia començat a formar a partir de 1477 amb la construcció del moll. Finalment, l'eliminació, per a la construcció de la muralla de mar, de les cases del carrer de les Polleres, on entre d'altres vivien alguns pescadors i mariners, la qual tancava un altre espai amb accés directe al mar. Documentalment, el primer esment no apareix fins a 1586³ en un moment d'epidèmia en què les barraques

* CODEX Arqueologia i Patrimoni, mikelsoberon@yahoo.es. El material gràfic que acompanya el text ha estat fet per Daniel Giner i Mikel Soberón.

1. Amb això no volem dir que fossin totalment desconegudes, ja que hi havia precedents arqueològics a la mateixa Barcelona, sinó que el seu estudi s'havia desenvolupat dintre del món del col·leccionisme o en ocasions a partir de pressupòsits una mica extravagants. El contrast és clar amb altres països europeus i americans, on l'estudi d'aquests materials té una llarga tradició, com els diferents volums del *British Archaeological Report* (BAR) sota la direcció de Peter Davey, o algunes de les obres citades a la bibliografia final. Un bon estat de la qüestió, al nostre parer encara vàlid, es pot trobar a Cessford, 2001. Cal destacar que en aquest volum de bibliografia, en ocasions de difícil consulta, dominen els estudis tipològics. Una altra característica d'aquests estudis principalment del nord d'Europa és la quasi total ignorància dels exemples mediterranis.

2. Aquestes barraques es situaven al solar del carrer Doctor Aiguader 15-23 (048/11). Una primera aproximació a nivell arqueològic d'aquestes va ésser exposada en el marc de la Tribuna d'Arqueologia de 2013 (Soberón, en premsa). Uns resultats més complets es varen presentar, sota el mateix títol, el desembre 2014 dintre del cicle Diàlegs d'Història Urbana organitzats pel Museu d'Història de Barcelona (MUHBA).

3. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). 1B.II, *Registre de deliberacions*, 95, foli 111v. – 112r.

són vistes com un potencial perill sanitari que convé eliminar. Pel que fa al registre arqueològic, del conjunt de barraques excavades, cap aniria per sota de *c.* 1600 i la cota cronològica superior es situaria al començament de la segona meitat de segle XVII. A partir d'aquesta data, les barraques continuen existint però desplaçades vers el sud-est, vers el mar, a causa de les obres d'allargament del moll pels volts dels anys cinquanta que haurien tornat a fer progradar la platja.

Des d'un punt de vista formal, les barraques de pescadors són petites construccions amb un mòdul variable que a finals del període estudiat s'apropa als 12 pams d'amplada per 24 de longitud. Per a la seva construcció s'utilitzen tot tipus de materials, especialment de rebuig, entre els quals la pedra té un paper molt discret, limitada a conformar poc més que els precaris fonaments de les edificacions. Moltes de les representacions gràfiques de l'època mostren algunes de les seves característiques, com l'adossat entre elles o el sostre a dues vessants, plenament congruents amb els resultats arqueològics⁴ (fig. 1, quadern a color).

La finalitat d'aquestes barraques era específicament utilitària: guardar-hi els arts, com les xarxes i més habitualment els palangres i les nanses. En ocasions també s'hi guardaven els timons, l'eixàrcia i els remes de les embarcacions. I finalment, servien d'aixopluc quan la meteorologia era adversa, però sobretot permetien recollir-se mentre el portal de Mar romania tancat. Pels horaris intempestius de molta de l'activitat pesquera –també avui dia–, s'entén perfectament la necessitat de disposar del lloc apropiat on esperar el trenc d'alba per anar a calar el palangre o practicar algunes pesqueres específicament nocturnes com l'encesa. A més del temps pròpiament dedicat dintre el mar, l'activitat pesquera requeria feines complementàries que difícilment es podrien fer a dintre ciutat com l'assecat de xarxes, palangres i nanses, la seva neteja i manteniment, o la reparació de les embarcacions. D'altres tasques resultaven més còmodes de fer a la platja, com la preparació de l'esquer i esquerar els arts, la

reparació d'hams i eines, la fosa de ploms, l'extracció de les parts perilloses del peix abans de portar-lo a vendre⁵..., activitats que en molts casos deixen rastre a l'estratigrafia. Tant la varietat de les feines com l'horari en què es desenvolupaven feien que pescadors i pescateres haguessin de passar gran part del dia, i de la nit, a la platja. D'aquest fet es pot deduir que a les barraques s'hi dinava, s'hi sopava i s'hi dormia, però per sobre de tot les persones s'hi socialitzaven, fent petar la xerrada, compartint vivències, begudes, àpats o tabac, establint vincles familiars⁶ i també, com no podia ser altrament, divertint-se i fent negocis, que no eren del gust del Consell. Tot plegat contribuint a generar una consciència de grup i pràctiques culturals pròpies que en ocasions han arribat fins a avui dia.

No cal incidir gaire en el caràcter popular, en tant que classe baixa, de la pràctica majoria dels pescadors⁷. Només convé destacar una dada recollida per Albert Garcia Espuche en un estudi sobre els nivells de riquesa a partir, entre d'altres, de l'índex de propietat de les cases que habiten els pescadors. Només el 7,7% dels pescadors recollits per aquest autor era propietari de la casa on vivia, bastant per sota de l'índex de propietat d'altres oficis (Garcia Espuche, 2012: 38-44). Tampoc corporativament la confraria de Sant Pere gaudia d'una economia pròspera, sinó carregada de deutes i sense poder fer-se càrrec de les seves obligacions, tal i com es manifesta el 1638⁸. Des de l'arqueologia, si bé les barraques no equivalen a cases, s'hi han recuperat aixovars ceràmics que són essencialment senzills i utilitaris. Amb tot, no hi falta la vaixela d'importació, fet que, juntament amb la seva abundància en els registres arqueològics de l'època, hauria de portar a reconsiderar la interpretació d'aquestes restes com a objectes de luxe (Beltrán de Heredia, 2011). Aquest és a grans trets el marc social en què s'inscriu bona part del conjunt de pipes de tabac que es presenten en aquest text. Altres peces provenen de la mateixa intervenció però de contextos no necessàriament vinculats als pescadors. Tot i així, aquestes darreres són peces inèdites

4. Molt posterior però interessant resulta el plànol de 1735, en què es recullen els materials constructius d'algunes barraques, entre els quals es citen els maons, els arrebossats amb fang o amb morter, taules de fusta, palla i joncs (Archivo General de Simancas MPD, 02, 017). L'absència de pedres i teules als enderrocs de les barraques apuntaria vers uns alçats i cobertes de matèria vegetal.

5. Es troben també algunes referències a la salaó de peix a peu de platja. En tot cas, la relació d'aquests pescadors amb el peix salat resta per estudiar a fons. Al nostre parer sembla que la participació en aquest negoci seria una via de diferenciació i ascensió social.

6. Dels vint-i-nou possessors de barraques al 1627 dels qual coneixem el nom, nou d'ells comparteixen el mateix cognom.

7. Es pot trobar un excel·lent esbós des de la història social en el text d'Alfons Garrido citat a la bibliografia. En tot cas, la pertinença a una classe popular no implica ni molt menys l'absència de nivells diferenciats de riquesa.

8. AHCB, 1B.IV, *Registre d'ordinacions*, 29. Ordinacions a favor dels pescadors, 23 de febrer de 1638. Es posa de manifest que la confraria no té prou diners ni tan sols per aparracar la bandera del gremi.

que ajuden a completar el corpus d'aquests objectes a Barcelona.

2. Les pipes dels pescadors i el context de les barraques

El que pertoca ara és establir quines són les característiques del context i de les pipes trobades, en la mesura en què aquestes són l'única manifestació material de l'adopció del costum de fumar (fig. 2 i 3, quadern a color).

Primerament cal destacar, des d'una perspectiva arqueològica, l'excepcionalitat del context. En primer lloc pel caràcter acotat des d'un vessant social, del qual ja s'han esbossat les línies generals a l'apartat precedent. En segon lloc⁹, cronològicament es poden establir un seguit de fites en relació amb les barraques excavades. Aquestes són fruit de la pressió del Consell de Cent sobre l'activitat dels pescadors, la qual es manifesta contundent en diverses ocasions mitjançant l'ordre d'enderroc de totes les barraques. No correspon ara fer una narració de tota la complexa dialèctica entre municipi i pescadors, sinó situar els principals moments cronològics que es defineixen. D'aquesta manera, juntament amb l'abundant registre numismàtic¹⁰ es pot situar una primera fase (C) de construccions entre 1605 i 1615 en què s'enderroquen, una segona (B) a partir de novembre de 1616 fins a febrer de 1627, quan es tornen a eliminar, i una tercera i última (A) a partir d'abril de 1627, que probablement no acabà amb un enderroc sinó amb un abandonament i posterior espoli pels volts dels anys seixanta del segle XVII¹¹. Amb referència a aquesta darrera fase, cal destacar que la majoria d'activitats (anivellaments, pavimentacions) respon als anys cinquanta. Pels exemplars no relacionats directament amb les barraques el principal terme cronològic és la *post quem* de 1715, quan una derivació provisional del rec Comtal, feta després de la guerra, creuava l'indret i que sembla amortitzada del tot ben aviat, cap a 1721 (fig. 4, quadern a color).

Malgrat disposar de punts cronològics afinats, aquests no serveixen per a res sense la valoració crítica de l'estrati-

grafia, per no considerar-se igual un nivell de circulació que un anivellament de terres aportades, que inclou gran quantitat de material residual, no sempre objectivament detectable. D'aquesta manera, per a les posteriors conclusions sobre la cronologia només es tindrà en consideració la datació *post quem* que ofereixen les peces, i s'aventuraran únicament dates finals en els casos estratigràficament ben acotats o amb prou seqüència que ho justifiqui.

Les pipes recuperades es poden dividir en dos grans grups, les pipes de caolí importades d'Anglaterra i Holanda, i les pipes d'argila no caolínica majoritàriament de producció local.

2.1 LES PIPES DE CAOLÍ

Com es deia al començament d'aquest text, ja fa un temps que les pipes de caolí amb la seva argila depurada i blanca són un element habitual i molt recognoscible dels contextos barcelonins d'època moderna. Les produccions angleses i fonamentalment holandeses entraran amb força dins del mercat de la ciutat amb un volum realment considerable, com de vegades s'ha posat de manifest (Sánchez Belen, 1996: 286, quadre I; Garcia Espuche, 2008).

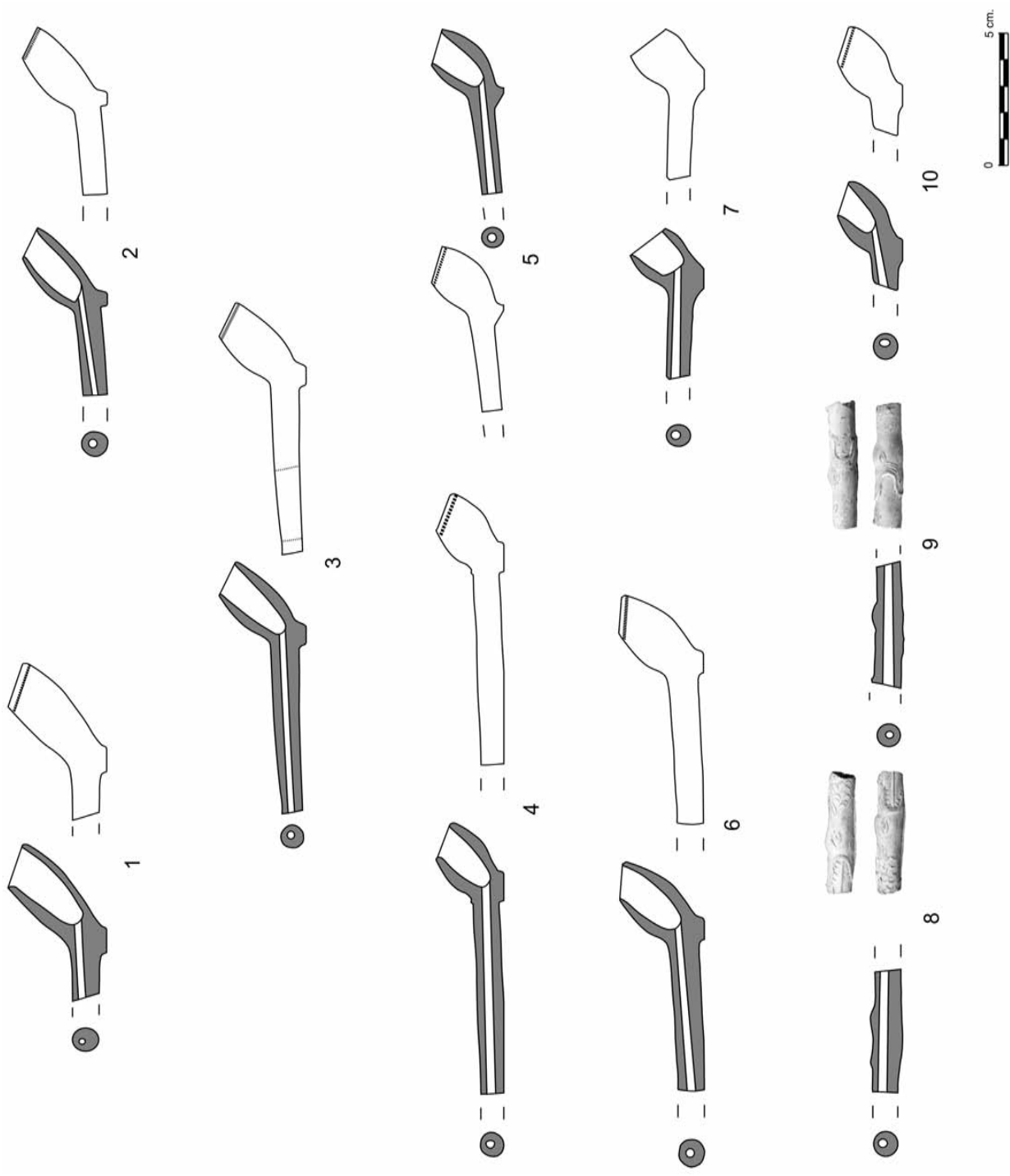
Dintre de les pipes de caolí, el primer grup que es presenta (lâm. 1, fig. 1-3) correspon quasi en la seva totalitat a pipes holandeses, identificables fonamentalment per les marques impreses del taller productor. En els casos en què s'ha conservat una part suficient de les cassoles, aquestes tendeixen a ser llargues i relativament grosses amb les parets lleugerament còncaves i llises. Els tallers identificats i les cronologies atribuïdes es resumeixen en el quadre I (Ducko, 2003; Meulen, 2003).

El context arqueològic d'aquest primer grup es troba relacionat amb les obres i remodelacions de tot el front defensiu d'aquest sector després de la guerra de Successió. Així, la majoria de casos es corresponen amb abocaments de terres clarament alienes al lloc, en relació amb el desenrunament de l'interior de la ciutat i la boni-

9. Es podria afegir un tercer fet relatiu al nombre d'exemplars, 289 peces, notable en relació amb el conjunt de la ciutat, però en la línia de les troballes en indrets propers.

10. L'estudi numismàtic l'ha fet Montserrat Berdún.

11. Existeix una ordre d'enderroc al juliol de 1663, però resulta una mica genèrica en referir-se a les barraques de mar i en tot cas sembla que està destinada a les barraques del vi, properes al portal de Mar (AHCB, 1B.II, 172, foli 133r-134v). Cal assenyalar que les ordres d'enderroc anteriors són molt precises quant a les edificacions que s'han d'eliminar i es refereixen sempre a barraques de pescadors.

Làmina 1
Pipes de caolí. 1-3: no relacionades amb les barraques; 4-10: relacionades amb les barraques.

	Taller: indeterminat Marca: TL Cronologia: -	Làm. 1 fig. 1
	Taller: Gouda Marca: CDP Cronologia: 1667/79-1682/-	Làm. 1 fig. 3
	Taller: Gouda Marca: Carretó Cronologia: -	
	Taller: Gouda Marca: FP coronades Cronologia: -	
	Taller: Gouda Marca: R coronada Cronologia: 1696-1749	
	Taller: Gouda Marca: IC coronades Cronologia: 1667-1705	
	Taller: Gouda Marca: ITP Cronologia: 1655/60-1693/1704	Làm. 1 fig. 2

Quadre I

	Taller: Anglaterra Marca: EB Cronologia: 1610-1660	Làm. 1 fig. 6
	Taller: - Marca: tres trébols coronats Cronologia: -	Làm. 1 fig. 4
	Taller: Anglaterra Marca: IR (incusa) Cronologia: 1610-1640	
	Taller: - Marca: flors i flors de lis Cronologia: -	Làm. 1 fig. 10

Quadre II

ficació de la zona per instal·lar-hi uns horts a partir de setembre de 1725¹². Aquest fet explica algunes datacions un xic reculades respecte a la cronologia d'aquests canvis, que, en la majoria de casos, és poden situar amb posterioritat a 1721.

A més dels exemples recollits i no documentats prèviament, es poden afegir altres tallers ja coneguts a Barcelona com els representats per les marques EB, IN, HG, CW, IAB i IBS, també de procedència holandesa (Beltrán de Heredia, Miró, 2008) i que es troben en contextos cronològics semblants.

El segon grup de pipes de caolí (lâm. 1, fig. 4-10) sí que es troba en relació amb les barraques de pescadors. En aquest cas, es tracta majoritàriament de pipes de cassolletes més petites amb perfils de forma bulbosa. També són freqüents algunes peces sense marca en el taló. En bona part dels exemples, els tipus, bé per la marca de taller o bé per la forma de la pipa, sembla que provenen de tallers anglesos (quadre II).

Un exemple destacat són els dos fragments de canya decorats amb el cap d'una mena de monstre amb aspecte de cocodril (lâm. 1, fig. 8 i 9). Es tracta en el dos casos de les anomenades *Jonas-Pfeifen*, que representen el cap d'home barbat a la cassolleta sortint de la boca d'un monstre marí o balena a la canya, en al·lusió a l'episodi bíblic i de clara vinculació amb el mon mariner. Es tracta d'un tipus habitual al nord d'Europa, de procedència holandesa, però que fins ara no havia estat documentat a Barcelona.

2.2 LES PIPES D'ARGILA NO CAOLÍNICA

Tot i formar un grup a banda, aquest conjunt de pipes està lluny de formar un tot homogeni tal i com ja s'ha posat en relleu amb anterioritat (Beltrán de Heredia, Miró, Soberón, 2012). Aquesta diversitat es manifesta en les formes de les pipes, els acabats i també el lloc de producció.

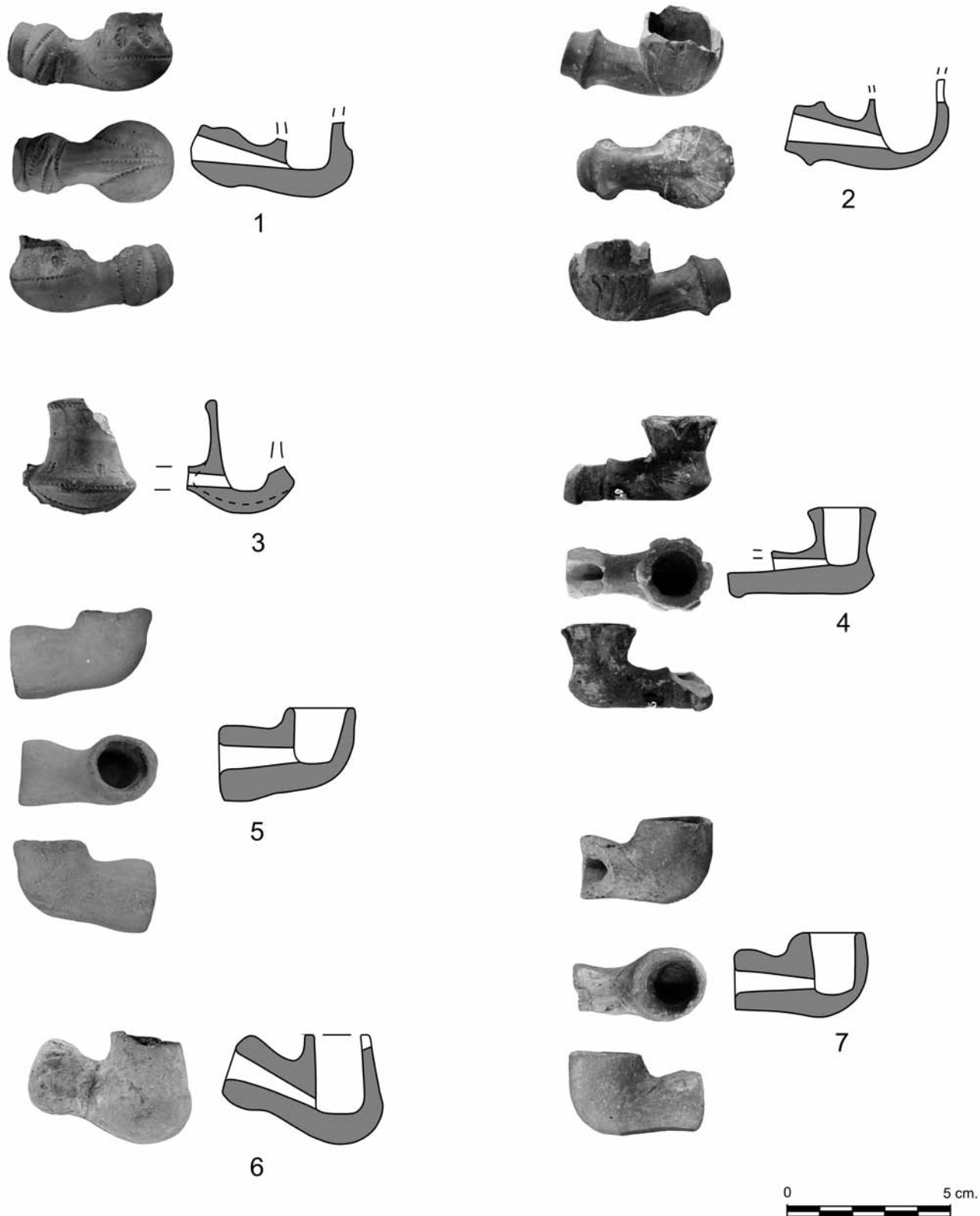
En primer lloc, destaca un grup de pipes de pastes ataronjades (lâm. 2, fig. 5-7), en ocasions amb presència de

desgreixant de quars molt visible, sense cap tractament exterior com vidriats o allisats. Entre les recollides en aquest text destaquen dues peces (fig. 5 i 7) per la seva senzillesa en la forma i l'acabat, de la qual resulta una peça de cassolleta petita i poca projecció de l'embocadura. L'altre exemplar inclòs aquí presenta més grandària i una embocadura amb forma de cordó. En cap dels tres casos hi ha una vinculació directa amb l'estratigrafia de les barraques de pescadors. Pel que fa al seu origen de producció, es podria tractar, amb totes les reserves, de produccions locals en el cas de les figures 5 i 7. En el cas de la figura 6 el seu origen és indeterminat ara per ara. L'àmbit cronològic en què es mouen aquestes pipes és en tot els casos de ben entrada la segona meitat de segle XVII i el principi del XVIII.

En segon lloc, trobem un seguit de pipes de clara vinculació amb la Mediterrània oriental. La dificultat per precisar-ne un origen concret dins de l'extensa geografia de l'Imperi Otomà, ja ha estat destacada en un altre treball, de manera que en aquesta ocasió ens limitarem simplement a situar-les dintre d'aquesta entitat política¹³. Com es posa de manifest a la làmina 2, fig. 1-4, la majoria d'exemplars presenten unes pastes entre el gris i el negre, amb decoracions a rodeta o impreses amb el mateix emmotllat de la peça. Les cassolletes acostumen a tenir forma arrodonida o bicònica i una carena més o menys marcada a la base. L'excepció es troba en la peça de la figura 4 de la làmina 2, que presenta una xemeneia amb forma de calze de flor de sis pètals. Com en el grup anterior, cap d'aquestes peces es troba en estratigrafia relacionada amb les barraques de pescadors. En tots els casos, tant les peces representades gràficament com d'altres del mateix tipus, es situen en contextos de segle XVIII. Malauradament sovint corresponen a estrats de desenruament de l'interior de la ciutat amb gran quantitat de material arrossegat, encara que amb predomini d'elements del final del segle XVII i endavant. Del total de vuit exemplars, cap no es troba en cronologies anteriors a les proposades.

12. Aquests horts són l'inici dels horts del Marqués de la Quadra. Hem d'agrair a Francesc Caballé (Veclus) aquesta informació.

13. Ens referim al citat treball de Beltrán de Heredia, Miró, Soberón, 2012. En aquell mateix article recollim una bona quantitat de treballs bibliogràfics de referència. Caldria assenyalar, en relació amb aquest treball, que moltes de les conclusions plantejades pel que fa a cronologia es veuen refermades amb les actuals troballes. Com per exemple l'absència, en aquests contextos del segle XVII i principi del XVIII, de les característiques pipes de pastes negres, de possible origen a la zona balcànica, que arriben a Barcelona cap a mitjan segle XVIII o, en cas positiu, la presència de pipes d'estil turc en el mateix nínxol temporal que el definit en aquell article. També, com veurem tot seguit, les cronologies proposades per a les produccions locals són força coincidents.

Làmina 2

1-4: Pipes otomanes; 5-7: Pipes d'origen no determinat.

El darrer gran grup està format per les pipes de producció local caracteritzades pel recobriment exterior amb vidriat de color verd turquesa i unes pastes netes de color groc, idèntiques a les de la vaixel·la blava catalana (lâm. 3, 4 i 5). Amb un total de setanta-set peces, es tracta, amb diferència i juntament amb les de caolí, del grup millor representat. També, encara que més minoritaris, es troben alguns exemplars de les anomenades pipes d'oller, amb vidriats marrons i verds però amb les característiques de les peces de cuina i ceràmica comuna catalanes. Si bé les característiques productives són força homogènies, factura a motllo, vidriats de color verd intens i pastes grogues, formalment la varietat és inqüestionable i ultrapassa la ja detallada classificació que d'aquests tipus de pipes es va fer en el número 8 d'aquesta revista. Així, trobem alguns exemplars de pipes amb forma de buc de vaixell, de la qual com a novetat recollim un exemplar vidriat en blanc (lâm. 3, fig. 1). Aquesta forma de pipa possiblement devia aparèixer a partir del final del segle XVII, i no com s'havia apuntat a partir de mitjan segle¹⁴. També amb una possible forma de vaixell però amb una proa molt marcada trobem l'exemplar de la figura 3, forma inèdita fins ara i amb cronologia de la segona meitat avançada del segle XVII. Un altre grup ja conegut és el denominat de motius difusos (lâm. 2, fig. 2 i 4), caracteritzats per un cert escanyament de la peça, de la qual trobem pocs exemplars sempre en contextos de segona meitat de segle XVII. També hi ha alguns exemplars de pipes amb forma de bota sempre posteriors als anys quaranta del segle XVII¹⁵.

Pel que fa a les pipes d'oller abans esmentades (lâm. 3, fig. 5 i 6), es troben en poca quantitat, però sembla que no se'n va iniciar la producció fins a la segona meitat de segle XVII. Alguns exemplars localitzats a les barraques ocupen preferentment els darrers estrats de la fase A, l'última fase de les barraques. També estan presents en contextos posteriors.

Ja directament en relació amb l'activitat dels pescadors, es pot situar un seguit de pipes amb algunes formes ben

definides, entre les quals destaquen les que presenten la cassoleta en forma de cap (lâm. 4). Aquest cap en ocasions sembla un home amb bigoti, però més habitualment adquireix formes de personatge grotesc amb trets de batraci¹⁶. Les embocadures molt motllurades amb escanyaments contribueixen a aquest caràcter monstruós. Hi ha algunes variacions en la caracterització, encara que la qualitat del motlle deixa molt a desitjar i no s'aprecien els detalls. Aquestes pipes apareixen clarament des d'una cronologia relativament reculada, a partir dels anys quaranta del segle XVII, però amb nul·la presència posterior, i queden inscrites dintre del període de la guerra dels Segadors.

El darrer cas és el representat per pipes de cassoleta de base apuntada, de vegades amb gallons o arcuacions i de manera molt característica una canya llarga en angle recte i decoració helicoïdal (lâm. 5, fig. 1 i 2). Aquest tipus de pipes són las que es troben en cronologies més antigues i apareixen en contextos lleugerament anteriors a l'any 1627¹⁷. La seva presència després de mitjan segle sembla residual. També la figura 4 sembla que té una datació primerenca, mentre que les figures 3 i 5 apareixen en temps de la guerra dels Segadors¹⁸.

3. Algunes consideracions sobre l'adopció del consum de tabac a la Barcelona moderna

Al cap i a la fi, parlar de pipes de tabac implica fer referència a processos històrics més amplis com és l'adopció dels nous productes comercials derivats de l'expansió oceànica europea, que transformaren en bona mesura els hàbits de consum i les economies del vell continent. En el marc més restringit de Barcelona i del consum de tabac, aquest tingué un important paper econòmic de la mà dels adroguers, i es van donar fins i tot casos de quasi especialització en la venda de tabac i d'un alt grau de diversificació del producte, en sintonia amb l'interès per assegurar-ne el proveïment (Garcia Espuche, 2005 i 2008), però també per satisfer una demanda socialment heterogènia. La penetració d'aquest nou producte dins

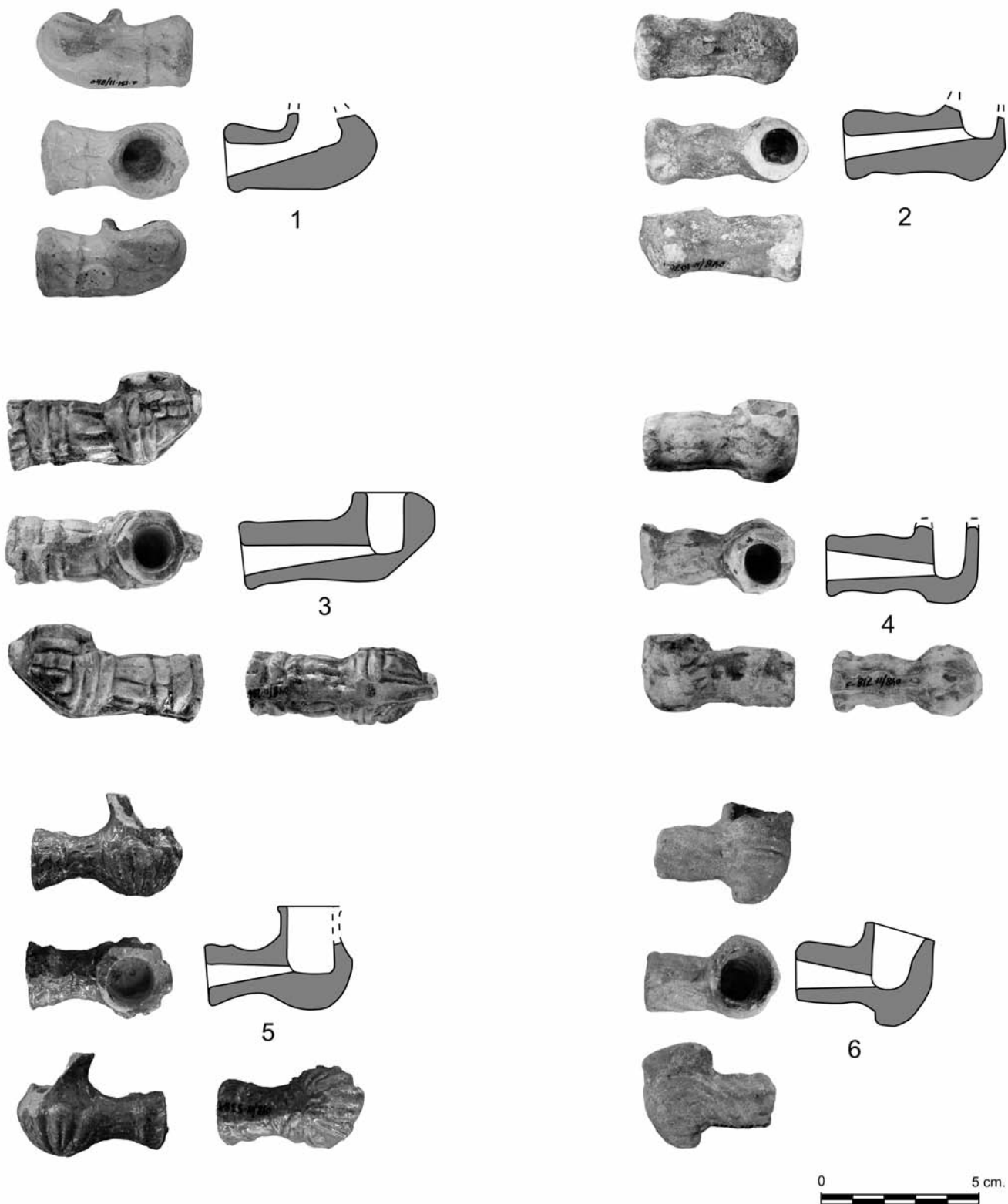
14. Sempre ha aparegut en relació amb ceràmiques de Poblet i es troba del tot absent en l'estratigrafia de les barraques.

15. En aquest darrer cas són les monedes encunyades amb l'efigie de Lluís XIII i XIV de França les que ens proporcionen aquesta datació.

16. No s'hauria de descartar que es tractés d'una caricaturització extrema, a mode d'escarni, de la figura del turc, amb una realitat marcada amb major o menor justícia, per l'amenaça piràtica d'otomans i barbarescos.

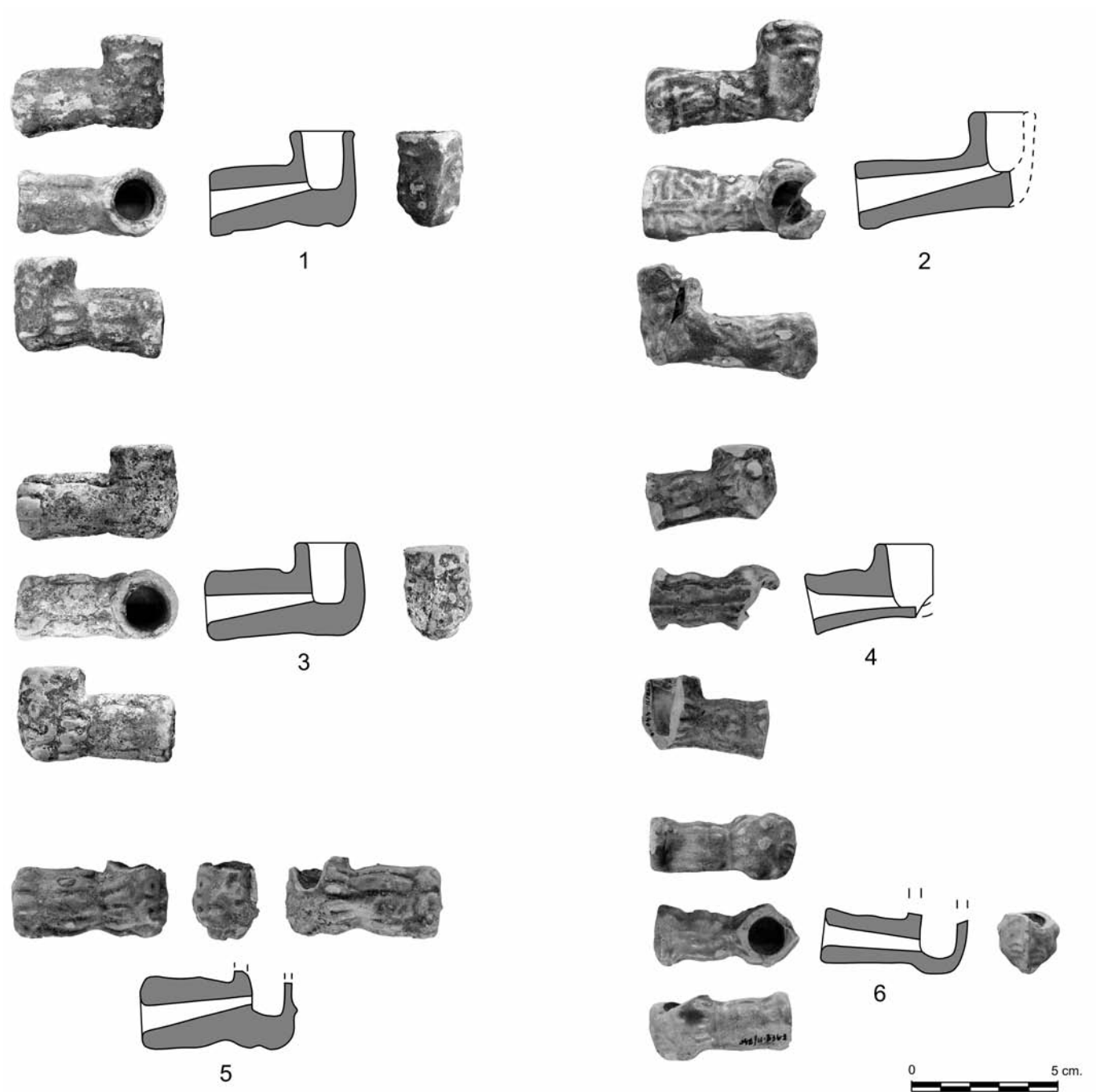
17. Es localitzen alguns fragments en els darrers estrats de la fase B, alguns nivells de circulació i estrats d'enderroc, que com hem dit tindrien com a punt final l'inici de l'any 1627.

18. En el cas de la figura 5, destaca la decoració amb flor de lis de la qual no coneixem paral·lels però de la qual resulta clara la filiació franca.

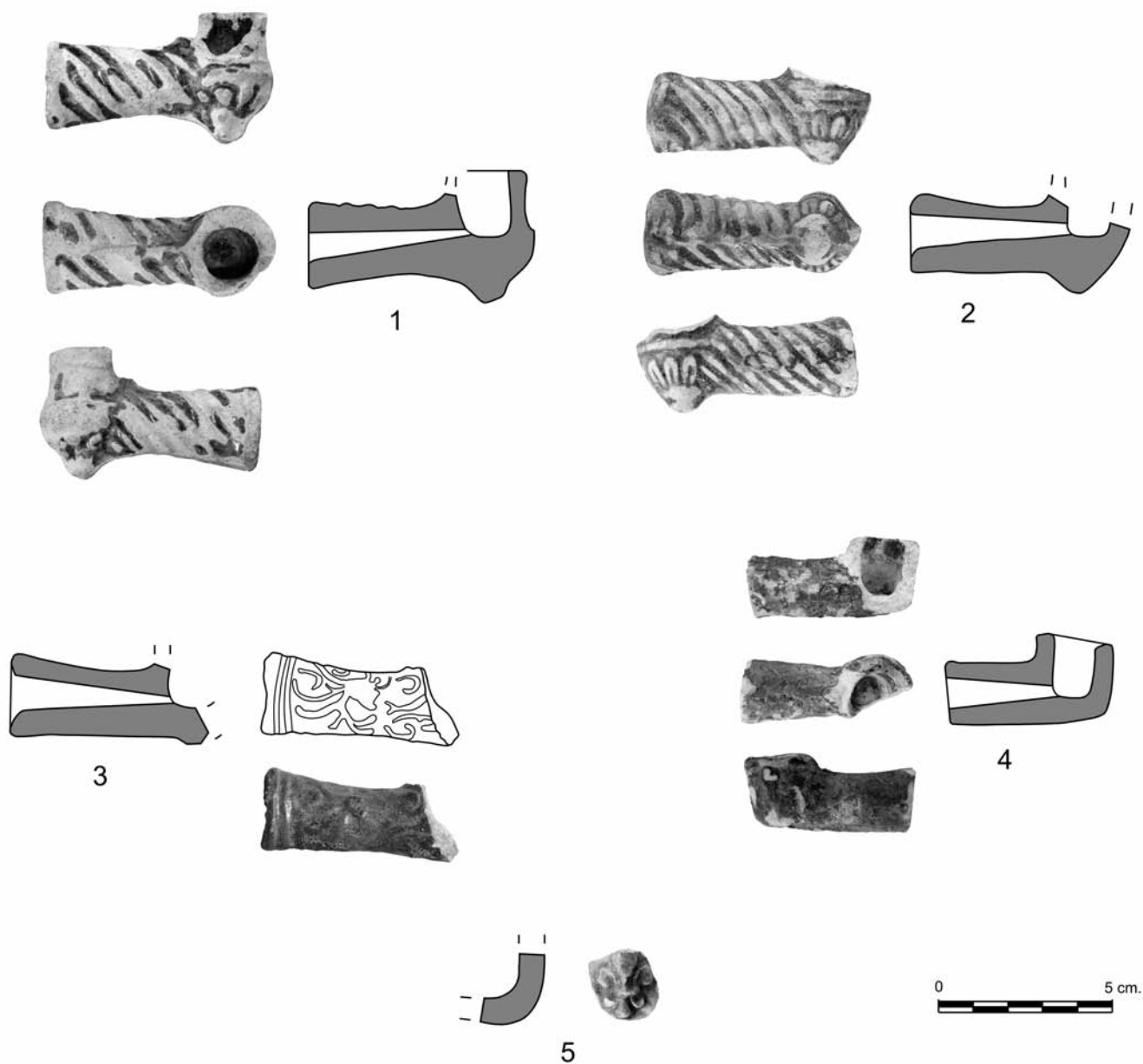
Làmina 3

Pipes d'escudeller: 1. Pipa en forma de buc; 2 i 4. Pipes de motius difusos; 3. Pipa en forma de buc; 5 i 6. Pipes d'oller.

Làmina 4

Diferents exemples de pipes d'escudeller amb motiu de personatge grotesc.

Làmina 5

Pipes d'escudellers: 1 i 2. Pipes de cassoleta de base apuntada canya recta helicoidal; 3. Pipa de canya recta amb motius vegetals; 4. Pipa de motiu indeterminat, possible cassoleta en forma de morter; 5. Fragment de cassoleta amb flor de lis.

de la vida quotidiana barcelonina s'ha situat de manera coincident a partir de la segona meitat de segle XVII, encara que hi és present una mica abans (Garcia Espuche, 2008: 171; Lencina, 2012: 85-87). Coincidència gens casual tenint en compte que es parteix fonamentalment de d'una mateixa font: els rics registres notariais barcelonins.

Amb aquestes premisses, les pipes de tabac suposen, ara per ara, l'única resta material d'aquest nou consum i per tant són susceptibles de ser llegides amb criteris *arqueohistòrics*, lluny d'una concepció com a curiositat o objecte excepcional. A més, per la seva naturalesa i ús intensiu, les pipes són un bon indicador cronològic atesa la seva curta vida útil.

Des de l'arqueologia, en concret des de les barraques dels pescadors, les premisses esmentades al començament d'aquest apartat queden contestades pel que fa a dos aspectes, el cronològic i el social. La quotidianitat del consum de tabac sembla molt més precoç. Com hem vist, podem assegurar la producció de pipes locals, probablement produïdes pels mateixos escudellers, cap a una data que per arrodonir podríem situar pels volts de 1625. En el cas de les pipes de caolí, aquesta datació encara pot recular fins a 1616¹⁹, i no es troben pipes anteriors a aquesta data. Entre les pipes de caolí són les angleses les primeres a arribar, aspecte que també es documenta al nord d'Europa (Loktu, 2012). Una de les característiques d'aquest mercat primerenc a Barcelona és la destacada importància que sembla que tenen les produccions locals, possiblement no tant a causa d'una especial potència del sector terrisser autòcton com més aviat de la immaduresa de l'eix comercial entre el llevant peninsular i Anglaterra i Holanda, on la conjuntura conflictiva encara es devia fer sentir.

Des d'un punt de vista social, el consum de tabac fumat no sembla que respongui a un esquema inequívocament descendent, en què d'un consum elitista es passés progressivament a un consum popular, o, si més no, aquest quedaria matisat per les datacions primerenques que ofe-

reix el consum entre un dels grups més populars: els pescadors. De fet, fins i tot es podria plantejar a la inversa, de manera que es produís una sofisticació d'una forma de consum a partir de la segona meitat del segle XVII, com demostra l'aparició en els inventaris de certs objectes "fins" destinats al tabac (Lencina, 2012). També cal tenir en compte que el consum de tabac presenta formes variades i que potser les pipes –i fumar– formen part durant els primers temps de l'*habitus* de les classes populars enfront d'altres modes més distingits com la inhalació. Un procés que s'insinua en altres camps com el de la pintura, en què l'aparició de pipes de tabac passa de figurar principalment en les escenes costumistes i de vegades procaces de tabernes i soldats al refinament dels bodegons²⁰.

Amb més o menys encert, aquest text ha mirat d'apropar-se, a través de les restes materials, a una part petita de l'estructura de consum d'un grup de les classes subordinades. Si bé a l'arqueologia sempre s'hi ha volgut atribuir aquesta capacitat de poder detectar els actors secundaris de les grans narracions històriques, gràcies a treballar sobre un registre no voluntari, un examen de bona part de l'arqueologia practicada a casa nostra que transcendeix en forma de notícia o publicació deixa ben clar que no és així. Per contra, és la història feta únicament amb documents, menyspreada a vegades des dels sectors arqueològics, la que tant aquí com fora s'ha preocupat dels "perdedors" de la història (Moreland, 2013). Aquesta dissociació pot fer que, per la manca de models interpretatius, en comptes de contribuir a l'esperit crític l'arqueologia esdevingui còmplice del discurs de poder i es limiti a il·lustrar un passat fet a mida, una arqueologia plena de tipologies i descripcions però buida d'éssers humans.

Per concloure, recentment Albert Garcia Espuche i Anna Molina plantejaven amb encert els dos perills a què, en apropar-se al objecte material, ha de fer front l'historiador. Ambdós situats en els extrems, per dir-ho així, del radi d'aproximació interpretativa (Garcia Espuche,

19. Referenciant aquestes datacions amb la seqüència de les barraques de pescadors es pot dir que fins al final de la fase B (1616-1627) no apareixen les primeres pipes de producció local, mentre que les pipes de caolí ja estan presents des del principi d'aquesta fase. Durant el període més antic de les barraques, fase C (1605-1615), no es documenten pipes de cap tipus.

20. Basten com a exemples algunes de les obres pictòriques citades a Beltrán de Heredia, Miró, 2008, i podem afegir les de Hubert van Ravesteyn, Jan Jansz van de Velde o David Bailly. De seguida s'observa que, no sense excepcions, la majoria de bodegons amb pipes presenta unes cronologies posteriors als anys quaranta del segle XVII.

Molina, 2012). D'una banda "l'arqueologització", la qual construeix una imatge de la cultura material positivista, limitada en les restes recuperades. D'altra, la "museologització", que tendeix a normalitzar allò que és singular. El procés interpretatiu també corre el perill del que podríem anomenar una "documentalització", en què en certa mesura es confonen l'exuberància i el detallisme escrit, amb la cobertura temporal d'un període donat. L'afirmació de fons inclosa en aquest text és tan trivial com que alguns pescadors, i per què no pescateres, barcelonins fumaven mentre xerraven, treballaven o miraven el mar a la tardor de 1616, cosa que fa delimitar un marc cronològic i social d'introducció del consum de tabac més prematur i de més abast del que diuen algunes fonts. Amb tot, cal recordar que "si les evidències històriques i les arqueològiques no concorden, és un problema del present i del marc interpretatiu",²¹ i no de les fonts.

BIBLIOGRAFIA

BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2011. "Génova y las importaciones de mayólica ligur en Barcelona: los testimonios arqueológicos y las fuentes documentales". *Terre Genovesi. Ceramica a Genova tra Medioevo e Rinascimento. Atti della Giornata di studi in memoria di Guido Farris*. De Ferrari Comunicazione. Génova. pp. 11-16.

BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2008. "Les pipes de caolí del segle XVII trobades al jaciment de l'antic mercat del Born a Barcelona: importacions angleses i holandeses". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 4. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 138-157.

BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. 2012. "Les pipes de ceràmica no caolinítica trobades a Barcelona: producció i comerç als segles XVII-XIX". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 8. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 166-191.

BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. 2013. "The production and trade in socketed clay pipes found in Barcelona between the seventeenth and the nineteenth centuries". *Journal of the Académie Internationale de la Pipe*, 5. Liverpool. pp. 111-125.

CESSFORD, C. (2001). "The archaeology of the clay pipe and the study of smoking". *Assemblage*, 6. http://www.assemblage.group.shef.ac.uk/issue6/Cessford_text_web.htm

DUCKO D. H. 2003. *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Pijpenkabinet. Amsterdam.

GARCIA ESPUCHE, A. 2005. *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*. Eumo. Vic.

GARCIA ESPUCHE, A. 2008. "El tabac a la Catalunya del segle XVII: consum i economia". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 4. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 170-175.

GARCIA ESPUCHE, A. 2012. "Interiors rics, interiors pobres". *Interiors domèstics. Barcelona 1700*. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 19-57.

21. Woolf, A. 2009. "A dialogue on the deaf and the dumb: archaeology, history and philology". *Approaching Interdisciplinarity: Archaeology, History and the Study of early medieval Britain*. Oxford. Citat a Moreland, 2013.

GARCIA ESPUCHE, A.; MOLINA CASTELLÀ, A. 2012. "La plata i les joies: creació, capital i cultura". *Interiors domèstics. Barcelona 1700*. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 183-239.

GARRIDO, A. 2013. *El paisatge humà de la pesca catalana a l'època moderna*. Conferència llegida a la Diada de la Societat Catalana de Genealogia. Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès, 8 de juny de 2013).

LENCINA, X. 2012. "La vida millorada: els interiors de 1600 a 1700". *Interiors domèstics. Barcelona 1700*. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 58-99.

LOKTU, L. 2012. "Clay pipes and the habitus of tobacco consumption. An archaeological study of tobacco consumption, with special reference to seventeenth century Trondheim". *N-TAG TEN Proceedings of the 10th Nordic TAG Conference at Stiklestad, Norway, 2009*. BAR International Series. Oxford. pp. 157-171.

MORELAND, J. 2013. "Arqueología histórica. Más allá de las evidencias". A QUIRÓS, J. A. (dir.) *La materialidad de la historia. La arqueología en los inicios del siglo XXI*. Akal. Madrid. pp. 37-65.

SÁNCHEZ BELÉN, J. A. 1996. "El comercio de exportación holandés en el Mediterráneo español durante la regencia de doña Mariana de Austria". *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie IV. Historia Moderna, 9. pp. 267-321.

SOBERÓN, M. (en premsa) "Les barraques de pescadors a la Barcelona moderna (f. XVI-m. XVII)". *Tribuna d'Arqueologia 2013*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

VAN DER MEULEN, J. 2003. *Gouda pijpenmakers en hun merken*. Pijpelogische Kring Nederland. Leiden.

TEXTOS EN CASTELLANO
SÍNTESIS

mento frecuente en las aulas de las curias, como podemos ver en la *Curia Iulia*, con su altar de Victoria Augusta, en la de Palmira, donde en el eje y al fondo del aula un podio está precedido por un ara, o en la curia de *Ituci*, con un ara delante del ábside del aula.

Al noroeste del foro, y en una *insula* contigua, se localiza la conocida como *domus* de Sant Iu, que fue excavada en los años sesenta. Se ha planteado que podría haber sido una sede corporativa o *collegium*, o bien tratarse de una *domus* que podría haber evolucionado hasta convertirse en *schola*. Los datos arqueológicos conservados permiten asegurar que la organización de este edificio corresponde a un *perystilum* central de grandes dimensiones, con una disposición de balsas perimetrales de medidas considerables, recubiertas de opus *sigillum*, y habitaciones a su alrededor. Esta organización arquitectónica también es típica de las *domus*, lo que dificulta sobremanera su diferenciación.

La revisión del material arqueológico localizado en las excavaciones de la *domus* de Sant Iu proporcionó algunas piezas de jardín, pero podrían corresponder tanto a espacios públicos como privados. A partir de los datos de los que disponemos, la interpretación sobre la función de esta *domus*, en el sentido de si se trató de una sede colegial, permanece abierta. También debe considerarse la hipótesis de que fuese propiedad de un personaje destacado de la colonia, que podría haber desempeñado algún papel en el gobierno local. Los procesos de cristianización que se desarrollan en este espacio, a partir del siglo IV, y probablemente antes, encajan mejor con esta segunda hipótesis.

Finalmente, los restos arqueológicos exhumados en la basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor, y la revisión de los datos aportados por la excavación del solar contiguo, evidencian la presencia en este lugar de un edificio de carácter público. Las estructuras nos indican el trazado de un pórtico o una fachada monumental con pórtico que hay que relacionar con una arquitectura oficial. También se ha localizado un podio/plataforma en terraza que se adapta a la orografía del terreno. Todos los datos arqueológicos de los que disponemos apuntan a que sobre la pequeña colina

de los Sants Màrtirs Just i Pastor se erigía un edificio organizado de noreste a suroeste, es decir, con la misma orientación que el templo de Augusto. Parece que las dos elevaciones se utilizaron para destacar la presencia de dos edificios simbólicos, en un caso el templo dedicado probablemente al culto imperial y en el otro, aunque no lo sabemos a ciencia cierta, nada nos impediría pensar en otro templo con la misma orientación. Ya habíamos apuntado la existencia de un depósito/*castellum aquae* justo en el centro del subsuelo de la iglesia. En superficie, y en el ámbito de las hipótesis, podríamos imaginar un ninfeo o una fuente monumental, como en el caso de Mérida, y un edificio de culto quizás dedicado a las aguas, como, por ejemplo, en Valencia. La presencia de edificios relacionados con fuentes y con el agua es frecuente en las ciudades romanas. En Barcelona, sin embargo, por el momento no podemos ir más allá.

El estudio sistemático de las pipas con método arqueológico en Barcelona cuenta con una corta pero relativamente productiva trayectoria que arranca con la excavación del antiguo mercado del Born y que ha sido recogida en diferentes artículos que aparecen citados en la bibliografía. La labor arqueológica ha venido a sumarse a la iniciada por historiadores como Albert García Espuche por lo que respecta al arraigo del consumo de tabaco en la ciudad moderna y a la complejidad de la economía de este período, lejos de las visiones más pesimistas sobre éste.

El objetivo de este artículo es, por un lado, ampliar y profundizar en los tipos ya conocidos, como por ejemplo las producciones locales, pero también abrir el campo con nuevos hallazgos interesantes, especialmente por su datación. Por otro lado, las características del contexto de las piezas hacen que sea inexcusable obviar las consideraciones de tipo social que de ellas se desprenden, sobre todo las referidas a la adopción y consumo de los nuevos productos como el tabaco entre las clases populares. El contexto de referencia y del que provienen los materiales es el conjunto de veinticinco barracas de pescadores de época moderna, excavadas recientemente.

Las barracas de pescadores son pequeñas construcciones con un módulo variable que al final del período estudiado ronda los 12 palmos de anchura por 24 de longitud. Para su construcción se utilizan materiales de todo tipo, especialmente de desecho, entre los que la piedra tiene un papel muy discreto, limitada a conformar poco más que los precarios cimientos de las edificaciones. La finalidad de estas barracas era específicamente utilitaria: guardar los aparejos, como las redes y más habitualmente los palangres y las nasas. A veces también se guardaban en ellas los timones, jarcias y remos de las embarcaciones. Y finalmente, servían para cobijarse cuando la meteorología era adversa, pero sobre todo permitían recogerse mientras el Portal de Mar permanecía cerrado. De este hecho se puede deducir la gran cantidad de tiempo que los pescadores y pescaderas pasaban en estas construcciones.

El contexto arqueológico de procedencia de las pipas, además de muy definido socialmente, presenta algunas ventajas como la buena calidad estratigráfica con pocas intrusiones posteriores, y un conjunto documental y numismático que permite dar soporte a las cronologías bastante ajustadas a toda la secuencia estratigráfica que se proponen.

El volumen de pipas recuperadas se puede dividir en dos grandes grupos: las pipas de caolín de procedencia inglesa y holandesa, entre las cuales se documentan algunos talleres y tipos aún no conocidos en Barcelona, y un segundo gran grupo que corresponde a las producciones con arcilla no caolínica, dentro del cual, junto con las producciones locales, se encuentran algunos ejemplos del Mediterráneo oriental.

Aparte de las consideraciones cronológicas, estas pipas permiten hacer referencia a la adopción de los nuevos productos comerciales derivados de la expansión oceánica europea, que en buena medida transformaron los hábitos de consumo y las economías del Viejo Continente. A partir del estudio de estas piezas, parece que se podría dibujar una difusión del consumo de tabaco anterior a la que sostienen otras fuentes históricas y, en especial, socialmente más compleja.

En numerosos contextos marítimos del Mediterráneo noroccidental, y en especial en el área provenzal, se han identificado numerosas importaciones de cerámica desde la península Ibérica. En este sentido, la rada de Villefranche-sur-Mer (Alpes Marítimos) constituye un yacimiento de primera magnitud. En primer lugar a causa del descubrimiento de una nave genovesa que naufragó en 1516, la *Lomellina*. Las operaciones llevadas a cabo en aquel pecio excepcional han permitido exhumar preciosos testimonios de la vida cotidiana en alta mar a principios del siglo XVI. El mobiliario, datado con precisión gracias a la fecha del naufragio, aporta una “foto fija” de las producciones que se utilizaban y de su diversidad tipológica. La relectura de dicho material permite precisar el origen de ciertas formas hasta ahora desconocidas. Por otra parte, siempre en la rada de Villefranche-sur-Mer, numerosas zonas de amarre se caracterizan por una acumulación de cerámica en las que producciones de las mismas características ocupan un lugar relativamente importante entre los siglos XVI y XVII. Indicios materiales de intercambios y de usos a bordo de los navíos, las cerámicas rechazadas o perdidas nos proporcionan una variedad de formas destinadas tanto a la mesa como al almacenamiento e incluso al consumo de tabaco. Unas nuevas aportaciones que enriquecen nuestro conocimiento sobre las formas catalanas, de uso comercial y utilitario, que circulaban por vía marítima en la Provenza y las costas del Languedoc. El puerto de Marsella tuvo un papel fundamental en la difusión de dichas producciones hacia la Provenza, participando ampliamente en la redistribución de las lozas vidriadas, exportadas masivamente por la Cataluña de aquel entonces.

Este artículo versa sobre los dos hornos cerámicos de tradición árabe documentados en el año 2010 en la calle Nou de Sant Francesc. Estos hornos corresponden a una cronología del siglo XVIII y nos permiten adentrarnos en una realidad, la de la “tienda”. En el siglo XVIII los gremios como institución habían perdido la fuerza que tuvieron en períodos anteriores. Esta circunstancia comportó un cambio de papeles y que personas no agremiadas pudiesen participar en las actividades correspondientes a los diferentes gremios. Si en la primera mitad del siglo aún se mantiene la “casa artesana”, con el paso de los años ésta evolucionará hacia la “casa de inquilinos”, dando como resultado nuevas relaciones sociales y familiares. Gracias a la documentación, hemos podido recuperar información sobre el propietario, Josep Barba, y sabemos que el negocio y el oficio se mantuvieron durante tres generaciones. El estado de conservación de los hornos es relativamente bueno respecto a otros hallazgos efectuados en los últimos años en la ciudad. Además, es la primera vez que se localizan estructuras de estas características a este lado de la Rambla. Pese a su buen estado de conservación, los hornos no permiten presentar un repertorio cerámico extenso sobre su producción, pero sí, como decíamos, adentrarnos en una realidad, la de la “tienda” en el siglo XVIII. Un sistema en el que los gremios industriales se encargaban de producir y vender su producto y en el que el taller era a su vez tienda. Si tenemos en cuenta la dificultad que suponía para un maestro establecer su propia tienda, los restos que hemos documentado en la calle Nou de Sant Francesc resultan aún más excepcionales.

Los hornos debían de formar parte de un conjunto complejo, para poder llevar a cabo las labores de elaboración y posterior cocción de las piezas cerámicas. Sin embargo, en este caso, aunque la estructura de los hornos ha llegado hasta nosotros en bastante buen estado, hemos perdido muchos otros elementos del obrador. Debía de estar formado por una serie de elementos que quedaban al aire libre, como las albercas, el pozo o la mina de agua con la pileta, y una serie de elementos que debían estar

**ENGLISH TEXT
SUMMARY**

Palmyra, where at the axis and at the back of the aula a podium is preceded by an altar stone, or also in the curia of *Ituci*, with an altar stone in front the apse of the aula.

To the northwest of the forum and in an adjacent *insula*, we found the one known as Sant Iu *domus*, which was excavated in the 1960s. It has been suggested that it could have been a business corporation or *collegium* or a *domus* that could have evolved into a *schola*. The archaeological data conserved indicates that the layout of this building corresponds to a large scale central *perystilum*, with an arrangement of perimeter ponds of considerable size covered in *opus signinum* and surrounded by rooms. This architectural arrangement is also typical of the *domus*, and differentiating between the two is always complicated. The revision of the archaeological material found in the excavations of the Sant Iu *domus* uncovered some garden pieces, but could also correspond to both private and public spaces. Based on data available to us, the interpretation of the function of the so-called Sant Iu *domus*, in the sense of whether it was the home to an association, must remain open. We must also consider the hypothesis that it was the property of a key figure in the colony who could have had a role in the local government. The processes of Christianisation that took place in this area from the 4th century, and probably earlier, fit better with this second hypothesis.

Finally, the archaeological remains exhumed in the basilica of Saints Justus and Pastor and the revision of the data provided by the excavation of the adjacent plot reveal the presence of a public building in this place. The structures indicate the layout of a portico or a monumental façade with portico which must be related with an official building. A podium/platform arranged on a terrace that adapts to the orography of the terrain has also been found. All the archaeological data we have suggests that, on the small hill of Saints Justus and Pastor, there was a building arranged northeast to southwest; that is, with the same orientation as the temple of Augustus. It seems that the two elevations were used to emphasise the presence of two symbolic buildings, in one

case the temple probably dedicated to imperial worship and in the other, although we are not certain, probably another temple with the same orientation. We had already noted the existence of a reservoir/*castellum aquae* in the very centre of the church subsoil. On the surface, we could hypothesise the existence of a *nimfeum* or monumental fountain, as we can see in Mérida, and a building for worship, perhaps dedicated to the waters, as in Valencia. The presence of buildings related to fountains and water is frequent in Roman cities. In Barcelona, however, at the moment, we can go no further.

The systematic study of pipes in Barcelona using an archaeological method has a short but relatively productive life that started with the excavation of the old El Born Market and has been compiled by different articles that are cited in the bibliography. The archaeological task has been added to the work begun by historians such as Albert Garcia Espuche on the rooting of tobacco consumption in the modern city and on the complexity of the economy in this period, far from the most pessimistic visions.

The objective of this article is, on the one hand, to expand and explore the types already known, such as the local productions, but also to open the field with interesting new finds, especially in terms of dating. On the other hand, the characteristics of the context of the pieces make it inexcusable to ignore the social considerations that arise, especially concerning the adoption and consumption of the new products, such as tobacco among the working classes. The framework of reference and source of the materials are the twenty-five fishermen's shacks of the modern era, recently excavated.

The fishermen's shacks are small constructions with variable module that at the end of the period studied were around 12 palms wide by 24 long. All kinds of materials were used for their construction, especially waste, among which stone has a very discreet place, used for little more than the precarious foundations of the buildings. The purpose of these shacks was specifically utilitarian: for storing fishing tackles and nets and more usually trawl-lines and fish trap baskets. On some occasions, rudders, rigging and boat oars were also stored there. And finally, they served as a shelter when the weather was adverse, but above all while the Sea Gate was closed. From this we can deduce the great amount of time spent by the fishermen and fishmongers in these constructions.

The archaeological framework of the origin of the pipes, apart from being highly socially defined, offers some advantages such as the good stratigraphic quality with few later intrusions, and documentary and numismatic remains that support chronologies quite close to

the whole stratigraphic sequence proposed.

The pipes recovered can be divided into two large groups. The kaolin pipes of English and Dutch origin, among which some workshops and types not yet known in Barcelona are documented. The second large group corresponds to productions with non-kaolin clay, among which some samples from the eastern Mediterranean have been found alongside local productions. As well as the chronological considerations, these pipes allow us to refer to the adoption of the new commercial products derived from the European oceanic expansion, which greatly transformed consumer habits and the economies of the old continent. Based on the study of these pieces, it seems we can outline a spread of tobacco consumption prior to that suggested by other historical sources and, especially, more socially complex.

In several maritime frameworks in north-western Mediterranean and particularly in the Provence area, numerous imports of ceramic pieces from the Iberian Peninsula have been identified. In this respect, the Villefranche-sur-Mer bay (Alpes-Maritimes) is a major site because of the discovery of a Genoese ship that sank in 1516, the *Lomellina*. The operations undertaken on this exceptional shipwreck have enabled precious testimonies to daily life on the sea in the early 16th century to be rescued. Indeed, the remains dated thanks to the year of the shipwreck enable us to focus on the productions in use and their typological diversity. Today, the reinterpretation of this material helps to precisely determine the background of certain forms that were unknown. Moreover, also in the Villefranche-sur-Mer bay, several anchorage areas are characterised by an accumulation of ceramic pieces in which these productions themselves had a relatively important place between the 16th and 17th centuries. As material evidence of exchanges and uses onboard ships, the ceramic pieces rejected or lost provide us with a large variety of forms for the table, storage or tobacco consumption. These new contributions enrich our knowledge of Catalan forms, for trade and utilitarian purposes, which circulated by sea in Provence and along the Languedoc shores. In the dissemination of these productions towards Provence, the port of Marseilles had a particular place and greatly contributed to the redistribution of the varnished earthenware then exported en masse by Catalonia.

This article describes the two ceramic kilns of Arab tradition documented in 2010 in Nou de Sant Francesc Street. These kilns correspond to an 18th century chronology and allow us to explore the reality of a “shop”. In the 18th century the guilds as institutions had lost the strength they had had in earlier periods. This meant a change of roles and, for example, non-guild people could participate in activities that corresponded to the different guilds. While in the first half of the century the “arts and crafts house” survived, with the passing years it evolved towards the “tenants’ house”, resulting in new social and family relations. Thanks to the documentation, we have been able to recover information about the owner, Josep Barba, and we know that the business and trade lasted three generations. The state of conservation of the kilns is relatively good compared with other finds made in recent years in the city. Moreover, it is the first time that structures of these characteristics have been found on this side of La Rambla. Despite their good state of conservation, the kilns do not allow us to compile an extensive ceramic catalogue of the production, but, as we said, we can explore the reality of a “shop” in the 18th century. This was a system in which the industrial guilds were responsible for producing and selling the product and in which the workshop was also a shop. If we take into account the difficulty for a master craftsman to establish his own shop, the remains we have documented in Nou de Sant Francesc Street are even more exceptional. The kilns must have formed part of comprehensive facilities to carry out the tasks of preparing and later firing the ceramic pieces. However, in this case, although the structure of the kilns has reached us in quite good condition, we have lost many other elements of the workshop. It must have been formed by a series of elements in the open air, such as the reservoirs and wells with basin, and a series of elements that must have been under cover: the place for the firewood, the corner for the clay, the drying place, the stores and in another room the potter’s wheel. In the case of the workshop in Nou de Sant Francesc Street, we must refer to paral-

TEXTES EN FRANÇAIS
RÉSUMÉ

sente dans sa partie postérieure un élément d'attache et aurait pu être mis dans une niche. La seconde trouvaille est une pierre d'autel anépigraphie en pierre de Montjuïc, un élément fréquent dans les salles des curies comme on peut en voir à la *curie Iulia* qui possède l'autel de la Victoire Augusta, dans celle de Palmyre où, dans l'axe et au fond de la salle, un podium est précédé d'un autel, ou encore à la curie d'*Ituci* où l'autel se trouve devant l'abside de la salle.

Au nord-ouest du forum, dans une *insula* contigüe, on trouve celle connue comme la *domus* de Sant Iu (Saint Yves), qui est le résultat de fouilles datant des années soixante. On a pensé qu'il pouvait s'agir d'un siège corporatif ou *collegium*, ou bien encore d'une *domus* qui pourrait avoir évolué en *schola*. Les données archéologiques conservées permettent d'assurer que l'organisation de ce bâtiment correspond à un *perystilum* central de grandes dimensions, présentant une disposition de citernes tout le long du périmètre de taille considérable recouvert d'*opus signinum*, ainsi que des habitations tout autour. Cette organisation architecturale est, elle aussi, typique des *domus*, ce qui fait qu'il est toujours difficile d'établir la différence entre les deux.

La révision du matériel archéologique trouvé dans les fouilles de la *domus* Saint Yves a permis de découvrir quelques pièces de jardin qui pourraient correspondre aussi bien à des espaces publics qu'à des espaces privés. À partir des données dont nous disposons, l'interprétation de la fonction de ce qu'on appelle la *domus* Saint Yves afin de savoir si elle a été un siège collégial, reste ouverte. On doit aussi considérer l'hypothèse qu'elle ait pu appartenir à un personnage important de la colonie, personnage qui aurait pu jouer un rôle dans le gouvernement local. Les processus de christianisation qui se développent dans cet espace à partir du IVe siècle, et probablement avant, correspondent mieux à cette seconde hypothèse.

Finalement, les restes archéologiques exhumés dans la basilique des Saints Just et Pastor ainsi que la révision des données apportées par les fouilles du terrain contigu soulignent la présence, à cet endroit, d'une construction à

caractère public. Les structures nous indiquent les tracés d'un portique ou d'une façade monumentale avec un portique que l'on doit rapprocher d'une architecture officielle. On a aussi localisé un podium/plateforme en terrasse qui s'adapte à l'orographie du terrain. Toutes les données archéologiques dont nous disposons indiquent que sur la petite colline des Saints Just et Pastor il y avait un bâtiment orienté nord-est / sud-ouest, c'est-à-dire qu'il avait la même orientation que le temple d'Auguste. Il semble que les deux élévations aient été utilisées pour souligner la présence de deux constructions symboliques, d'une part le temple consacré probablement au culte impérial et, d'autre part, bien que nous ne puissions pas en être sûrs, rien ne nous empêche de penser à un autre temple ayant la même orientation. Nous avons déjà mentionné l'existence d'une citerne / *castellum aquae* au beau milieu du sous-sol de l'église. En superficie et dans le domaine des hypothèses, nous pourrions imaginer un nymphée ou une fontaine monumentale comme on peut en voir à Mérida, et une construction, peut-être consacrée à l'eau, comme nous en voyons, par exemple, à Valence. La présence de bâtiments liés aux fontaines et à l'eau est fréquente dans les villes romaines. Cependant, pour le moment, à Barcelone, nous ne pouvons pas extrapoler plus.

À Barcelone, l'étude systématique des pipes selon la méthode archéologique présente une trajectoire courte mais productive qui débute lors des fouilles de l'ancien marché du Born. La bibliographie offre un aperçu des différents articles publiés à ce sujet. Cette tâche archéologique s'est ajoutée à celle commencée par des historiens tels qu'Albert Garcia Espuche quant à l'enracinement de la consommation de tabac dans la ville moderne et à la complexité de l'économie durant cette période, loin des visions plus pessimistes sur cette dernière.

Le but de cet article est, d'une part, de développer et d'aller plus loin dans les types déjà connus, comme par exemple les productions locales, mais aussi d'élargir le domaine grâce à de nouvelles découvertes intéressantes surtout quant à la datation. D'autre part, les caractéristiques du contexte des pièces rendent inexcusable de mettre de côté les considérations de type social qui en découlent, surtout en ce qui concerne l'adoption et la consommation des nouveaux produits tel que le tabac parmi les classes populaires. Le contexte de référence et dont est issu la matière est l'ensemble de vingt-cinq baraques de pêcheurs récemment fouillées qui datent de l'époque moderne.

Les baraques de pêcheurs sont de petites constructions dont le module variable, à la fin de la période étudiée, approche 12 empanes de largeur et 24 de longueur. On utilisait toute sorte de matériaux pour leur construction et tout particulièrement des déchets parmi lesquels la pierre joue un rôle très discret, se limitant à tracer les précaires fondements des constructions. Ces baraques avaient surtout un but utilitaire : y garder les instruments de pêche, les filets et, plus habituellement, les palangres et les nasses de pêche. Occasionnellement, on y conservait aussi les gouvernails, les gréements et les rames des embarcations. Finalement, elles servaient d'abri en cas de mauvais temps, mais elles permettaient surtout d'attendre lorsque la Porte de la Mer était fermée. Ceci permet d'imaginer les longs moments que pêcheurs et pêcheuses y passaient.

Le contexte archéologique de provenance des pipes, outre qu'il est sociale-

**LA CÉRAMIQUE CATALANE DU XVIe
AU XVIIe SIÈCLE EN PROVENCE
ORIENTALE. RELECTURE ET
NOUVEAUX APPORTS DES CONTEXTES
MARITIMES.**

Gaëlle Dieulefiet

**LE MAGASIN DE JOSEP BARBA :
UN POTIER DANS LA BARCELONE
DU XVIIIe SIÈCLE**

Noemí Nebot Pich

ment très défini, présente certains avantages tels que la bonne qualité stratigraphique avec peu d'intrusions postérieures et un ensemble documentaire et numismatique qui permet de soutenir les chronologies très ajustées sur toute la séquence stratigraphique proposées. Les pipes récupérées peuvent être divisées en deux grands groupes. Les pipes en kaolin provenant d'Angleterre et des Pays-Bas parmi lesquelles quelques ateliers et types non connus encore à Barcelone. Le second grand groupe correspond aux productions en argile autre que le kaolin, parmi lesquelles on trouve quelques exemples de la Méditerranée orientale aux côtés de productions locales.

Outre les considérations chronologiques, ces pipes permettent de faire référence à l'adoption de nouveaux produits commerciaux dérivés de l'expansion océanique européenne qui transformèrent dans une large mesure les habitudes de consommation et les économies du vieux continent. À partir de l'étude de ces pièces, il semble que l'on pourrait tracer une diffusion de la consommation de tabac antérieure à celle mentionnée par d'autres fonds historiques et, de manière générale, socialement plus complexe.

Dans plusieurs contextes maritimes de Méditerranée nord-occidentale et particulièrement dans l'aire provençale, on a identifié de nombreuses importations de céramiques depuis la péninsule Ibérique. À ce titre, la rade de Villefranche-sur-Mer (Alpes-Maritimes) est un site majeur. Tout d'abord par la découverte d'une nave génoise naufragée en 1516, la *Lomellina*. Les opérations menées sur cette épave exceptionnelle ont permis d'exhumer de précieux témoignages du quotidien en mer au début du XVIe siècle. En effet, le mobilier précisément daté grâce à la date du naufrage autorise un « arrêt sur image » des productions en usage et de leur diversité typologique. Aujourd'hui, la relecture de ce matériel permet de préciser l'origine de certaines formes qui étaient encore inconnues. D'autre part, toujours en rade de Villefranche-sur-Mer, plusieurs zones de mouillages se caractérisent par une accumulation de céramique où ces mêmes productions tiennent une place relativement importante entre le XVIe et le XVIIe siècle. Indices matériels des échanges et des usages à bords des navires, les céramiques rejetées ou perdues nous fournissent une variété de formes destinées aussi bien à la table, qu'au stockage ou encore à la consommation de tabac. Ces nouveaux apports enrichissent notre connaissance des formes catalanes, à usage commercial et utilitaire, qui circulaient par la voie maritime en Provence et aux marges languedociennes. Dans la diffusion de ces productions vers la Provence, le port de Marseille a tenu une place particulière et a largement participé à la redistribution des terres vernissées alors exportées en masse par la Catalogne.

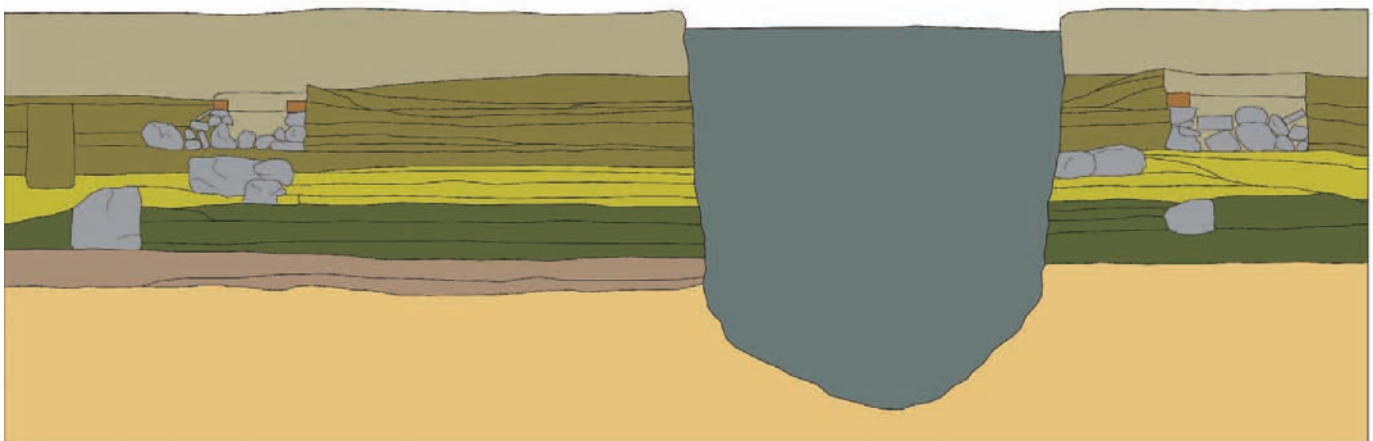
Cet article traite des deux fours céramiques, de tradition arabe, documentés en 2010 dans la rue Nou de Sant Francesc. Ces fours correspondent à une chronologie du XVIIIe siècle et nous permettent de pénétrer dans une réalité, celle du « magasin ». Au XVIIIe siècle, les corporations, en tant qu'institution, avaient perdu la force qu'elles arboraient à des époques antérieures. Cette circonstance modifia les rôles et des personnes non associées pouvaient participer aux activités correspondant aux différentes corporations. Si au cours de la première moitié du siècle, la « maison artisanale » se maintient, au fil des ans cette dernière évoluera vers la « maison de locataires », ce qui donnera lieu à de nouvelles relations sociales et familiales. Grâce à la documentation, nous avons pu récupérer de l'information sur le propriétaire, Josep Barba, et nous savons que le commerce et l'office se maintint pendant trois générations. L'état de conservation des fours est relativement bon par rapport à d'autres fouilles effectuées au cours de ces dernières années dans la ville. En outre, c'est la première fois que l'on localise des structures présentant ces caractéristiques de ce côté de La Rambla. Malgré leur bon état de conservation, les fours ne permettent pas de présenter un répertoire céramique étendu sur leur production. Par contre, comme nous le disions, nous avons pénétré dans une réalité, celle du « magasin » au XVIIIe siècle. Un système dans lequel les corporations industrielles se chargeaient de produire et de vendre leur produit et dans lequel l'atelier était en même temps un magasin. Si nous tenons compte de la difficulté que représentait pour un maître d'établir son propre magasin, les restes que nous avons découverts dans la rue Nou de Sant Francesc n'en deviennent que plus exceptionnels.

Les fours devaient faire partie d'un ensemble complexe afin de pouvoir mener à bien les travaux d'élaboration et, par la suite, de cuisson des pièces de céramique. Cependant, dans ce cas, bien que la structure des fours nous soit parvenue en assez bon état, nous avons perdu beaucoup d'autres éléments de l'atelier. On suppose qu'il était composé d'une série d'éléments

IL·LUSTRACIONS COLOR

Figura 1
Vista de les barraques de pescadors a inicis del segle XVII, segons Giovanni Battista Ricci da Novara (c. 1537-1627). [Fotografia: Emili Revilla]

0 1m

: Amortització (2 ^o m. XVII).	: Fase C (c.1600 - 1615).	: Restes de fusta.
: Fase A (1627 - c. 1655).	: Regularitzacions de la platja.	: Pedra i material constructiu.
: Fase B (1615 - 1627).	: Platja s. XVI.	: Formigó.

Figura 4
Secció estratigràfica parcial de les barraques. Les fases apareixen en diferents colors.
[Autor: Mikel Soberón]

Figura 2
Pipes de producció local, anglesa i holandesa recuperades en contextos relacionats amb els pescadors.
[Fotografia: Núria Miró-MUHBA]

Figura 3
Pipes de producció local, holandesa i de la mediterrània oriental d'altres contextos.
[Fotografia: Núria Miró-MUHBA]

